

ספר

גילוח שערות וצפרניים

פרק א'

כָּבֵר כְּתִבְנוּ בְּשֵׁם ה' ש"ס ומְדַרְשִׁים גּוֹדֵל חוֹמֵר אִיסוּר בְּלוּרִית — וְהוּא הַשְּׁעָר שֶׁמְגַדְלִין יוֹתֵר מֵרֵאִי לְהִתְנַאֲוֹת בָּהֶן. בָּרָם מְבוֹאֵר בְּסִפְרֵי קְדוּשֵׁי עֲלוּיִן שְׁלֵא לְהִנִּיחַ הַשְּׁעָר לְגַדֵּל בְּיוֹתֵר, וְלִקְוֹצֵצֵן שֶׁהוּא דִּינֵין קָשִׁין, וְהָא לָךְ קִצַּת מְדַבְּרֵיהֶם הַקְּדוּשִׁים:

שְׁעָרוֹת הָרֵאֵשׁ הֵן דִּינֵין קָשִׁים

וְאַחֲזִיזַת פְּחוֹת הַטּוֹמְאָה

א פְּתַב (בְּמַגִּיד מְשָׁרִים פְּרִשְׁתָּ אָמוֹר) דְּגִידוּל שִׁיעָר אַחוּי עַל דִּינִים, וְכֵן אֵיתָא (בְּזוֹהַר הַקְּדוּשׁ חֶלֶק ג' דָּף מ"ח מ"ט) עֵינֵין שָׁם.

ב וְזֶה לְשׁוֹנוֹ: (חֶלֶק א' מֵהַרְשָׁ"א כָּבֵא בְּתָרָא דָּף ט"ז בְּדַבּוּר הַמִּתְחִיל מִן הַסְּעָרָה) שְׁאִין מִן שֶׁמְגַדֵּל וּמְצַמִּיחַ בְּרֵאֵשׁ שְׁעָר תְּמִיד כְּמוֹ אָדָם, וְהוּא כִּי הַנְּשָׂמָה אֲשֶׁר בְּרֵאֵשׁוֹ יוֹתֵר מִשְׁאָר בְּעֲלֵי חַיִּים דּוֹחָה לְמוֹתְרוֹת הַחוֹמֵר תְּמִיד עַד כּאֵן לְשׁוֹנוֹ.

קכא

ג וזה לשון הארז"ל (בשער המצות פרשת קדושים) דשערות הראש הם דינם קשים וצריכים לספרם. ואיתא (בראשית חכמה שער האהבה פרק י"א) כי שער הראש בפחור הם כוחות הרין וטוב לגלחם.

ד וזה לשונו (הגאון בעל התומים זכרונו לברכה בספר תפארת יהונתן פרשת אמור) כי כל כוחות הטומאה אוחדין בשיער על פן עשו היה איש שיער ויעקב שכלו קודש היה איש חלק ולפך מצורע שנתרפקו בו חלקי טומאה צריך להעביר שיער, וכן הלויים פשהיו נכנסין לשרת היו צריכים להעביר כל השערות עד כאן לשונו.

ה ואיתא (ביוסיפין פרק ע"ו) מהדברים הרעים של יוחנן שר הפריצים ורעת אנשיו בירושלים שלמדו את אנשי ירושלים וגם מקצת העם וכחוריהם שיהיו מגלחים שער זקנם ויגולו שער ראשיהם עיין שם.

ו ועיין עוד באוהח"מ (על הפרי עץ חיים פנונת הספירה פרק ז') דאדם אחד (לכד מנזיר) אם ירצה לגדל שערו אדרבה אותו גידול שער פוגם לו כי שער האדם ומה גם בפחורתו מורה דין, (דף מ"א).

ז במשנה ברורה סימן כ"ז דשערות גדולות מעפכין הידוק התפילין על הראש (עיין שם).

ח הגאון הקדוש מורנו הרב אלימלך זצוק"ל, וזה לשונו: איתא בספרי קודש שצריך האדם ליזהר שלא לגדל השער כי הסטרא אחרא יש להם אחיזה בשערות והאדם צריך שלא

קכב

ליטן שום אחיזה להסטרך אחרך נמצא דגם הגילוח הוא התחלה לעבדתו תכבדך שמו (ליקוטי שושנה).

ט בפלא יועץ (אות גילוח) וזה לשונו: גילוח הוא מכלל כבוד שבת ויום טוב שלא ליכנס אליהם כשהוא מנוול ולפי סודן של דברים שהשערות הן בכחינת הדינין ראוי ליזהר מאד לגלח כל ערב שבת שלא לגרום רעה לעצמו לתת כח לזרים לשלוט עליו חס ושלום, עד כאן לשונו.

י בספר יסוד ושורש העבודה (שער ח') וזה לשונו: גם יזהר האדם מאד שלא לגדל פרע שער ראשו יותר מדאי אלא יגלחם בכל ששה או שבועה שבועות עד כאן דבריו.

* * *

גילוח שערות עש"ק

פרק ב'

א הלכה פסוקה בשולחן ערוך (אורח חיים ר"ס) דאם היו שערות ראשו גדולות מצנה לגלחן, והטעם כדי שלא יכנס לשבת כשהוא מנוול (עבודה זרה ריש פרק אלו מגלחין, משנה ברורה שם).

ב בדאפשר מגלחין ערב שבת קדש וקא שיהא מינפר לכבוד השבת (עיין ב"ח, ט"ז, ומ"א, רש"ל, גר"ז, משנה ברורה, פ"ה החיים, — סימן ר"ס).

קכג

זמן גילוח

דעת הט"ז שלא לגלח ביום ה' (ט"ז סימן ר"ס) אבל כל הפוסקים חלקו עליו ומתירין גם ביום ה' (עיין שיירי בנסת הגדולה ותורת שמואל, ותו"ש ג', ומחצית השקל, ובאר היטב א. להגר"ז אות א', וכן נראה מהשמטת המשנה ברורה) וכבר העידו הפוסקים דסוגיין דעלמא שאין חוששין לזה וכשיש איזה סיבה מלגלח ביום ו' מגלחין יום ה' (כה"ח ר"ס ט"ו). (ובענין ר"ח עי' לקמן דיני גטילת צפרניים אות ה')

גילוח מעכו"ם:

ג טוב שלא לגלח על ידי עכו"ם שלא לאתערבא צולמא דידי' בצולמא דעכו"ם (משנת חסידים פרק ה' אות ב')

כנון לקיום המצוה:

ד כשאדם מסתפר כנון לקיים מצות "לא תקיפו פאת ראשכם", ו"לא תשחית זקנך" והם שתי מצות בפאת הראש אחת מכאן ואחת מכאן, וה' מצות בפאת הזקן כמ"ש בגמ' שחייב על כל אחת ואחת, וגם כנון שהוא מספר שער ראשו להיותו דינין חקירין (שער המצוות להאר"ז ל — פ' תצא).

ה וכן כנון עוד לקיים מצות "ובחוקותיהם לא תלכו; ולא ילבש גבר, וכשהוא מסתפר ערב שבת קודש וערב יום טוב כנון שמסתפר לכבוד שבת או יום טוב (כף החיים רל"ב ט"ו).

ו ובספר יסוד ושו"ש העבודה (שער ח') נזה לשונו: ויאמר לרופא בעת הגילוח שמור לי את הפאות שלא תגלחם ובזה מקיים מצנת לא תעשה של גילוח הפאות, וגם ראוי לקבל על עצמו בעת התגלחות מצנת לא תעשה של לא תשחית פאת זקניך ויחשוב במחשבתו: לא אניח לרופא לגלח זקני בשביל שלא אעבור מצנת לא תעשה זו שציוני הבורא יתברך שמו, עד כאן לשונו.

ובספר ישועות חכמה (סימן ע"ב אות י"א) נזה לשונו: וטוב שיאמר בפירוש להמגלח בעת הגילוח שמור לי הפאות והזקן שלא תגלחם, וכן כשהוא מסתפר — ובשעה שאומר יחשוב לקיים מצות הנזכר לעיל, עד כאן לשונו.

ז בספר פלא יועץ (אות גילוח) נזה לשונו: ואני נוהג לומר קודם הגילוח: לשם יחוד קודשה בריך הוא ושכינתיה הריני מוכן לגלח שערות ראשי לכבוד שבת ואני מוכן להזהר מלהקיף פאות הזקן לקיים מה שאמרה תורה, לא תקיפו פאת ראשכם, ולא תשחית פאת זקנך, הכל כאשר לכל לעשות נחת רוח ליוצרינו, ולתקן הדברים בשורשן במקום עליון, ויהי נועם וכו'.

קכה

פּרָק ג'
נְטִילַת צִפּוֹנִיִּים
זְמַנָּה:

(היות וגם זה שורשו מאתרא דדינא כמו שערות ראוי להסמיכן וגם מפני שאין הלכותיו ידועין לכל).

א מצנה לגלח הצפוניים בערב שבת קדש (אורח חיים סימן ר"ס ס"א).

ב יש נזהרין שלא לקצוץ צפוני גדים ורגלים ביום אחד מפני חשש סכנה (מגמ' משלי, מ"א, גרז' א"ר, עו"ש תורת שמואל משנה ברורה). וקשה לשכחה — יסוד ושורש העבודה, ויש מקילין (בשערי תשובה ב' העתיק מהחיד"א במחזיק ברכה ד' דמאחר דבשער הפנונות כתב פי שהאריז"ל לא היה חושש לזה ליכא למיחש למידי, ובבב"ב יוסף ה' כתב שכן פשט המנהג ואין גם אחד נזהר בזה כלל עיין שם).

ג יש שכתבו שלא לקוץ אלא בערב שבת או ערב יום טוב, וקוצצין מן הרגלים ביום ה' ומן הגדים ביום ו', (מ"א גר"ז, מ"ב שם, ולפמ"ש באות ב' הנ"ל שרי ביום אחד).

ד ביום ה' מקפידין שלא ליטלן (לבד מרגלים, כנ"ל) מפני שהצפוניים מתחילין לחזור ולצמוח ביום ג' לגילוחן ואם פן אין זה תיקון כבוד שבת שחזור לצאת, (מטה משה בשם ספר הגן, ט"ז בשם רש"ל, אליהו רבה, הגר"ז ב' משנה ברורה ו').

ה יש מקומות שאין מנלחין (השערות) ואין נוטלין הצפרניים אפילו כשחל בערב שבת קודש מטעם צוואת ר"י החסיד (מגן אברהם שם, ומשנה ברורה שם, כנסת הגדולה, בהגהת בית יוסף, כף החיים י"ב, ויסוד ושו"ש העבודה ש"ח, ועיין מה שכתב החיד"א בשאלות ותשובות יוסף אומץ סימן ל"ז אות ד' בשם ב' גדולים שהיו נזהרין בשערות ולא בצפרניים, וכן נראה בהגר"ז להמעניין היטב, עיין שם).

וכשחל ערב שבת קודש בראש חודש יסתפר כיום ה' ויכנין לכבוד שבת (כף החיים י"ב בשם האחרונים), דבר נפלא מאד בספר אורח חיים (ספינקא) בשם הרב הקדוש מהר"מ מאפ"טא (בעל אור לשמים) זכר צדיק לכרכה, שמי שקוצץ הצפרניים בערב שבת קודש וגומר הפרשה שמו"ת קודם חצות היום בערב שבת, מוכטח לכל השבוע שלא יבא לידי עבירות חמורות רחמנא ליצלן, עיין שם.

* * *

סדר הקציצה:

ו יש מקפידין שלא ליטול הצפרניים כסדרן, אצבע אחר אצבע הסמוכה לה מפני שקשה לשכחה — ולקבור בנים — ולעניות, אלא מפסיקים בין אצבע לאצבע אחרת שאינה סמוכה לה, ומתחילין ליטול בשמאל בקמיצה דהיינו באצבע רביעית הסמוכה לזרת, ובימין באצבע דהיינו באצבע השנייה הסמוכה לגודל ונמצא הסימן לסדרן כדאג"ה בימין, ובשמאל דכהג"א, ויש מלעיגים על זה, ומפל מקום טוב לזוהר לכתחילה (לשון הגר"ז אות ג' ומקורו במגן אברהם, וכן דעת

קכז

משנה ברורה סק"ח, ועיין בט"ז סימן קטן ב' בשם מטה
משה בשם מהר"ם וכן פתב בשם האריז"ל שלא היה נזהר,
ואף על פי כן פתבו הפוסקים וכן בפלא יועץ — גילות —
ליזהר).

ז ואפי' בשני צפרנים בסדרן יש סכנה (אלהו רבה בשם
שבילי אמונה).

ח בספר יסוד ושורש העבודה (בצוואה סימן כ"ט) בזה
הלשון: בעת שקצצתי הצפרנים בכל ערב שבת קודש אמרתי
בזה הלשון: אני קוצץ הצפרנים לשם יחוד קודשא בריך
הוא ושכינתיה וכו' כדי שלא אכנוס לשבת קודש מנוול
בצפרנים גסות, ובעת שהשלכתי אותם באש אמרתי בזה
הלשון: יוצרי ובוראי יתברך שמו אני משליך הצפרנים באש
כפי שהוזהרתי מאמר חכמינו זכרונם לברכה שורפן חסיד
לקיים מצות עשה ולא תעשה שציויתנו בתורתך, שאל אביך
וגו' ולא תסור מן הדבר וגו'.

מקום הקציצה: עיין עץ חיים (שער ל"א פרק ב')
למורנו רבי חיים וויטאל זכר צדיק לברכה, וזה לשונו: ומה
שהוא (מהצפורן) כנגד הבשר הוא בתכלית הזכות, אבל מה
שעורף מן הצפורן ויוצא לחוץ מכנגד הבשר של האצבע זה
צריך לחתוך אותה כי שם נתלים החיצונים ויונקים בתכלית
וזה שנאמר בזהר וכו' לכן ענשו של המגדל צפרניים קשה
מאד, עיין שם (כף החיים ריש סימן ט').

התנהגות בצפרניים שנקצצו:

ט איתא בגמרא (נדה י"ז) השורף צפרניים חסיד, קוברן צדיק, זורקן רשע, שמא תעבור עליהן אשה עוברת ותפיל ולדה, עד כאן, (וביאורו בבאר היטב שם).

י מיהו אין בכחן להזיק רק במקום שנפלו אבל במקבד להו במקבדת וזורקן חוץ לאותו מקום אין לחוש (שם, גר"ז, משנה ברורה).

יא ועל כן אם חתף בביתו ונפלו מידו קצת צפרניו יכבד אותו המקום ויזום ממקומם ושוב לית לן בה, ובאליהו רבה כתב דאפשר בעינן רוקא השלכה חוץ לחדר (משנה ברורה שם).

יב לא יקוץ על בגדיו ולא ילקטם שם כי גורם רעה לעצמו (רוח חיים ריש סימן א.) וכן לא על שום בגד (פלא יועץ — גילוח) אלא על גייר הנזרק עמו.

* * *

לחתוף דבר אחריה:

יג נהגו קצת לחתוף איזה דבר אחר הנטילה משום חומרא (תולדות שמואל אות ב') ובמקומינו אין אחר נוהג כן (מחזיק ברכה ה', שערי תשובה רנ"א).

יד ובטעמי המנהגים (רנ"ג) דאיתא בנדה י"ז דאי קץ איזה דבר אחר נטילה אינו מזיק, והעולם נוהגין לעשות תרתי לטיבותא לחתוף איזה דבר וגם לשרפן.

קכט

טו וברש"י (בפנ"ך ה'שן י'מנ' י"ז פ"א) שיחתוף מג' או ד' קרנות השלחן ורקא שיהיו עדות שאכל בנטילת ידים ונקיות ידים. (ע"ן שם עוד מה שפכת דברים נסתרים).

טז הגאון הקדוש מקאמארא (בספר עצי ערן על משניות) נזיר פרק ו' ראסור לשרוף שער אדם או צפרניים אלא אם בן מערב בהם איזה דבר שלא יזיק לו דרכיה דרכי נועם עד כאן.

אמירת דבר שבקדושה :

יז בשאלות ותשובות מהרש"ם (חלק ד' סימן קמ"ח) דבשומע ברכה או קדיש אומר אמן, וגם הרהור דברי תורה שרי.

נטילת ידים אחריה :

יח צריך ליטול לידים אחר נטילת הצפרניים ומי שאינו עושה בן תלמודו משתפח ואם אינו תלמיד חכם בא רחמנא ליצלן לידי עבירה (ע"ן אורח חיים סימן ד' סעיף ח"י ובאליהו רבה שם).

חיובו בכל ערב שבת קודש: מצוה לגלח הצפרניים בערב שבת קודש (שולחן ערוך ר"ס).

יט איתא במדרש מעשה בחסיד אחר שנפטר ונראה לתלמידו בחלום וראה התלמיד שהיה לו בתם במצחו, ושאל לו מפני מה היה לך כך, והשיב לו מפני שלא הייתי נזהר לקצץ את הצפרניים בכל ערב שבת קודש (מוכא ביסוד ושורש העבודה שער ח).

כ בסימן קס"א העתיקו האחרונים משל"ה: דראוי לכל אדם שינהוג כל ימיו ליטול צפרניו כל ערב שבת שלא יבא לידי שאלת חציצה (עיין משנה ברורה ופך החיים שם).

כא ועוד טעם ליטול בכל ערב שבת קודש שמא יבגס תחת הצפורן דבר איסור ויבשל פשיטת ערב בהאכילה (ספר חסידים נ"ח).

גודל הגרעון בגידול צפרניים גדולים:

כב בפלא יועץ (גילוח) וזה לשונו: גילוח צפרניים מכבוד שבת ויש לזהר מאד ליטול בכל ערב שבת קודש אי משום כבוד שבת ואי משום שאם הם גדולים קצת עד שמקפיד עליהן הם חוצצים לנטילת ידיים, ונמצא שפרכת נטילת ידיים שמכרף לבטלה — ומבטל מצות נטילת ידיים — ואוכל פת בלי נטילת ידיים — ולפי סודן של דברים שגם הצפרניים הם בבחינת הדינים ראוי לזהר מאד שלא לגדל לא צפרני הידים ולא צפרני הרגלים כי מלבד שטוב הדבר כשאנו טובלין לטהרה שנעשה המצנה פתיקונה ונבדוק עצמנו מחוצצי טבילה... עוד בה שצריך להקפיד מאד מאד להעביר אחיזת הקליפות מעליו ולא כמנהג העולם שאין חוששין רק על צפרני הידים עד כאן לשונו.

כג דבר גדול משמיענו בעל פלא יועץ דאיברא דקי"ל (סימן פ"ח) שלא לחוש לחציצה במיעוט בטבילת אדם, מפל מקום כיון דלכתחילה מהדרין שלא יחצוץ וכיון דמבואר ביורה דעה שצפרניים הגדולים קצת חוצצין על בן יש טעם גדול להדר לקצץ צפרני רגלים מזמן לזמן כמו של ידים.